

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Åby Præstegård

Undersøgelse af bebyggelse fra ældre jernalder med 3-skibede langhuse, gruber og jernudvindingsovn

J.nr. ÅHM 7040

Udgravning marts 2019.

Rapport udfærdiget af: Nikoline F.M. Larsen

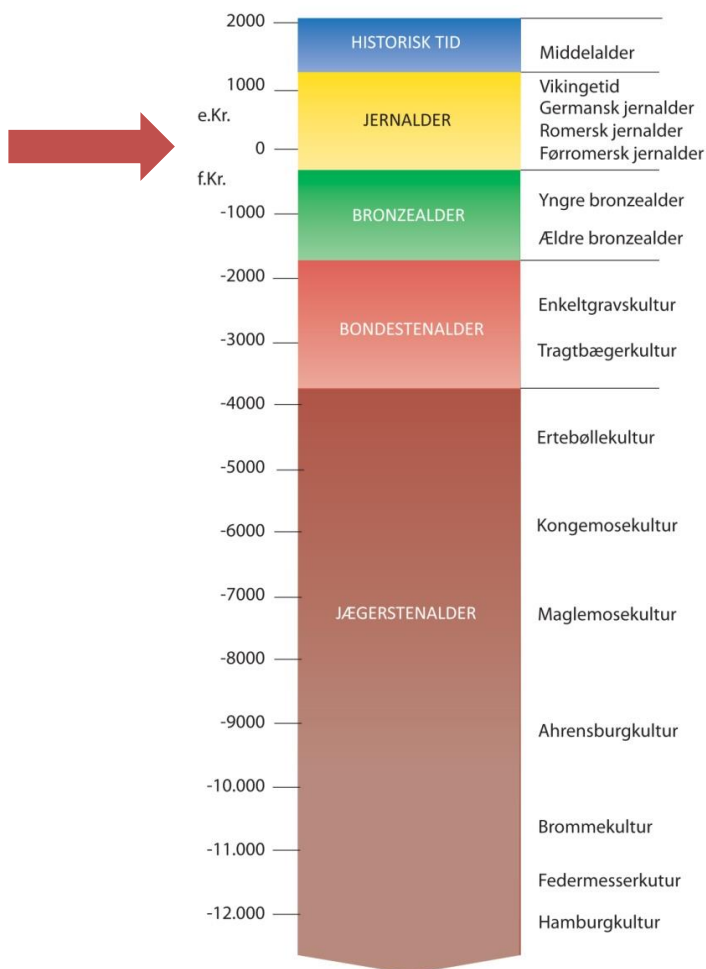
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	6
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Denne kulturhistoriske rapport giver et samlet overblik over museets arkæologiske forundersøgelse og efterfølgende udgravning, forud for anlæggelse af vej ved Åby præstegård. Undersøgelserne blev med mellemrum udført i perioden fra november 2018 til marts 2019. Ved undersøgelserne fremkom der bebyggelsesspor i form af et bopladsområde med tre 3-skibede langhuse, der kan dateres til ældre jernalder, samt et aktivitetsområde med store lertagningsgruber og en jernudvindingsovn.

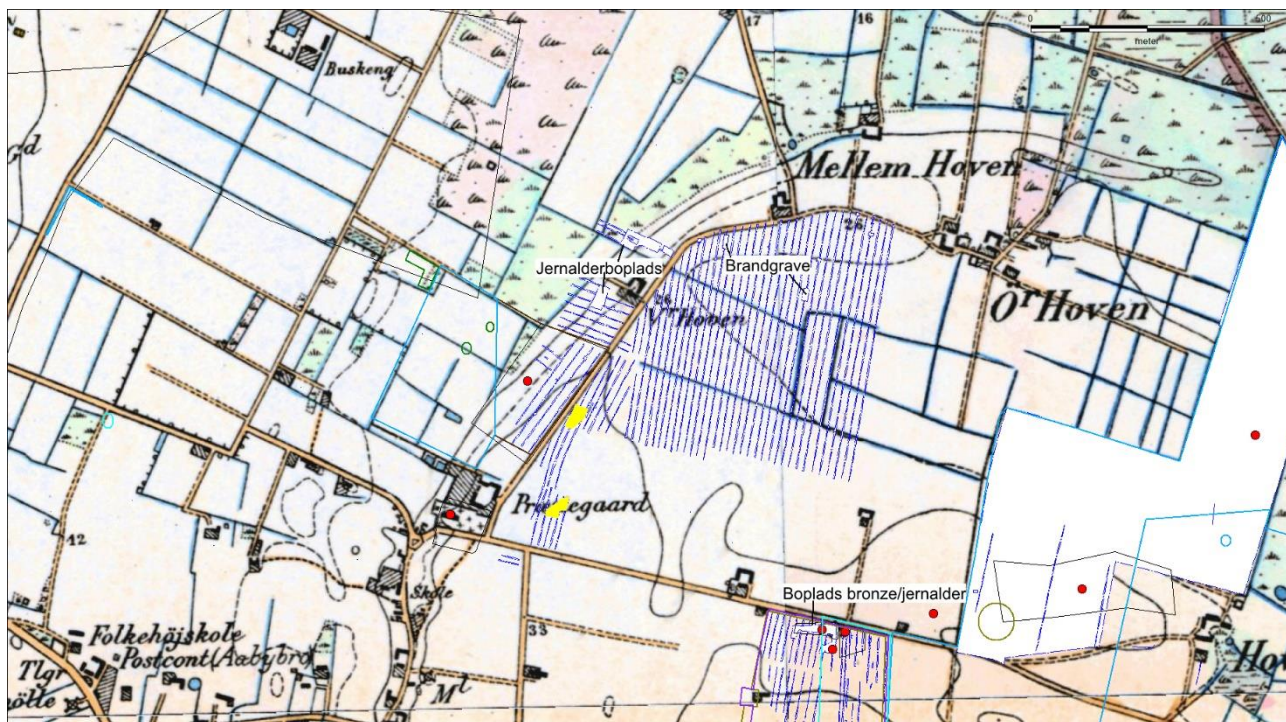
Undersøgelsens baggrund

I anledning af anlæggelsen af en vej ved Åby præstegård, har museet udført arkæologiske forundersøgelser og udgravninger af vejtracéet. Den arkæologiske forundersøgelse blev foretaget i november 2018. Ved forundersøgelsen blev der identificeret to fundområder, ét med bebyggelse i form af hustomter fra to treskibede langhuse fra bronze-/jernalder (fundområde A) og ét med grubekomplekser, med megen keramik, også fra bronze- eller jernalder (fundområde B). De to fundområder blev indstillet til arkæologisk udgravning. Den arkæologiske udgravning blev udført i marts 2019, hvorefter hele arealet blev frigivet.

Lokalområdet i oldtiden

De berørte arealer er placeret i et område med mange tidligere påviste fortidsminder. Inden for de seneste få år er der sket en stor udvikling af boligkvartererne i denne del af Åbybro, hvilket har ledt til flere væsentlige arkæologiske fund. Specielt fortidsminder fra yngre bronzealder/ældre jernalder er godt repræsenteret i området

I 2017 udgravedes en boplads fra ældre jernalder, lige vest for Hovensvej (ÅHM 6790). I forbindelse hermed fandtes en brønd med velbevaret træværk. I oktober 2018 gennemførtes en større arkæologisk forundersøgelse af et 26 ha stort areal nord og vest for vejtracéet (ÅHM 6896). Her fandtes spredte brandgrave fra ældre jernalder. Sydøst for vejtracéet blev desuden i 2012 undersøgt bebyggelse fra yngre bronzealder og yngre jernalder (ÅHM 5850). Omkring 30 meter nordvest for fundområde B, er der i 2018 udgravet fem keramikholdige gruber, der dateres til yngre bronzealder/ældre jernalder (ÅHM 7071) og der er ligeledes registreret materialetagningsgruber, kogestensgruber og kulturlag fra yngre bronzealder/ældre jernalder, ca. 100 meter nordvest for fundområdet (ÅHM 5644).

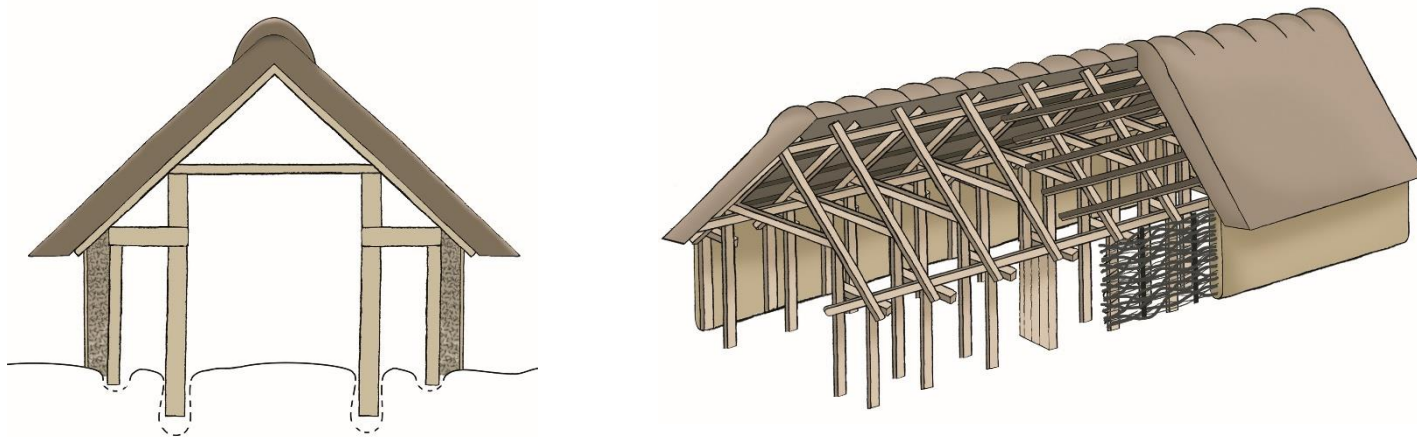
Figur 1: Udsnit af de høje målebordsblade med de aktuelle fundområder vist med gult, og museets undersøgelser i området vist med blå/hvidt. Kendte fortidsminder er markeret med rødt.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen af de berørte arealer, fremkom et bopladsområde fra ældre jernalder, med tre huse af typen 3-skibede langhuse, samt et aktivitetsområde med store lertagningsgruber og en jernudvindingsovn.

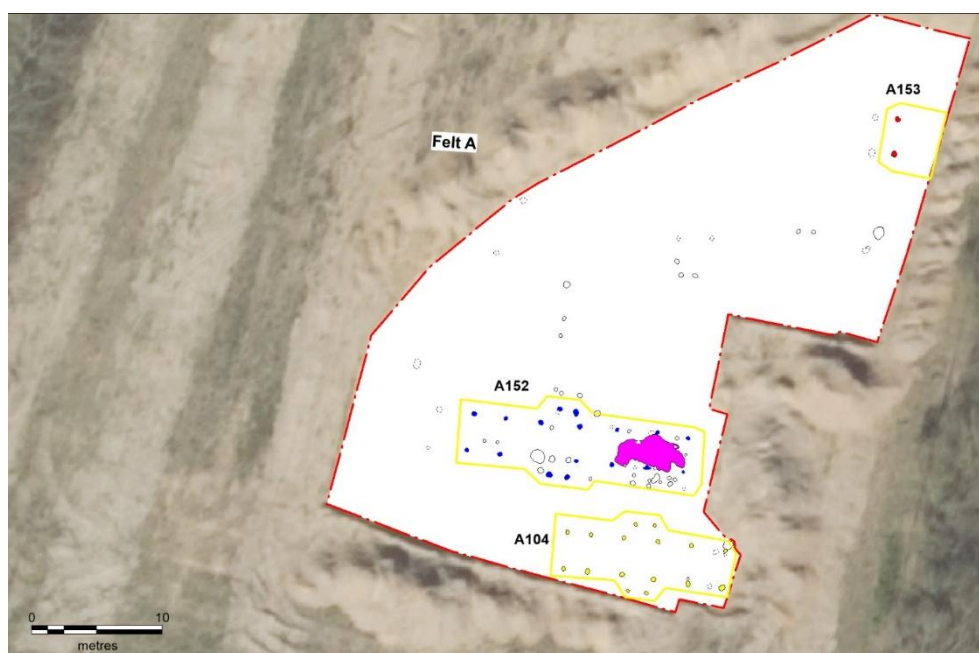
Ved udgravningen af det sydligste felt (fundområde A) fandtes sporene efter tre langhuse (fig.3). Langhusene var af den 3-skibede type. Det vil sige, at huset er konstrueret af to rækker af tagbærende stolper med en vægkonstruktion rundt om. Derved opstår der tre aflange rum i huset som benævnes skibe (fig. 2). Hustypen, der er en videreudvikling af den 2-skibede konstruktion (med én tagbærende stolpe række), kendes fra bronzealderens start til vikingetidens slutning, hvor den afløses af huse med den tagbærende konstruktion i væggen (bindingsværk). Fra andre egne af landet ved vi, at husene har rummet både dyr og mennesker - stald i den ene ende og beboelse i den anden.

Figur 2: Illustration af 3-skibet langhus

Det første langhus, A104, er et øst-vest orienteret 3-skibet langhus med seks sæt tagbærende stolper, med et centralt placeret indgangsparti, i form af indgangsstolper på både nord- og sydsiden af husets langsider. Huset er 12-13 meter langt og ca. 5 meter bredt (fig.10). Huset skal formentlig dateres til ældre jernalder.

Figur 3: Oversigt over felt A. Hustomter (gul ramme), tagbærende stolpehuller i A104 (gul), tagbærende stolpehuller i A152 (blå) og tagbærende stolpehuller i A153 (rød). Brandlag i staldenden af hus A152 (lilla).

Det andet langhus, A152, er ligeledes et øst-vest orienteret 3-skibet langhus. Bygningen har syv sæt tagbærende stolper, samt indgangsstolper på både nord- og sydsiden, af husets langsider. Huset er ca. 17 meter langt og 5 meter bredt. I staldenden, i den østlige del af huset, ses et brandlag (A71) med mulig rest

af staldfyld og med interne anlæg, i form af stolpehuller der muligvis har været tøjningspæle til husdyrene. Huset skal dateres til ældre jernalder.

Det sidste langhus, A153, er formodentlig et 3-skibet øst-vest orienteret langhus. Det er imidlertid kun et sæt tagbærende stolper der er fritlagt og undersøgt, da resten af huset formodes at fortsætte mod øst, ud af udgravningsfeltet og ind under en den børnehaven der ligger der i dag.

Figur 4: Profil foto af et snit gennem grubekomplekset. Her er det tydeligt at der i virkeligheden er flere nedgravninger, selvom det i toppen fremstår som én stor nedgravning.

I det nordlige udgravningsfelt (fundområde B), blev der fundet en del keramikholdige gruber (fig.5), samt en jernudvindingsovn.

Grube

Gruber er en betegnelse for større nedgravninger i undergrunden. Der er mange forskellige typer gruber alt efter, hvad nedgravningen har været brugt til. Gruber er tit opfyldt med affald fra bopladsen. De indeholder derfor tit både stykker af lerkar og dyreknoget. Gruberne har dog sikkert haft en anden funktion end affaldsbeholder, før de er blevet fyldt op med affald fra bopladsen. Denne funktion er i mange tilfælde endnu en gåde.

Den mest oplagte funktion er, at gruben er gravet for at skaffe ler til husenes vægge - eller til fremstilling af fx lerkar. Men gruberne kan også være brugt som jordovne (kogestensgruber), til at brænde keramik i eller arbejde med hør og andre materialer (produktionsgruber).

Gruberne kan være anvendt flere gange og er almindelige på bopladser.

Gruberne fremstod, efter at den moderne muld var blevet fjernet, som store mørke plamager i den lyse undergrund. De mørke plamager er opstået ved at folk i fortiden gentagne gange har gravet undergrundsfyld op, hvorefter mørk muld er skredet ned i hullerne.

De fleste af de fundne gruber, er en del af et større grubekompleks, der består af mindst 13 nedgravninger (fig.4). Dertil er der 4 mindre gruber der ligger i umiddelbar tilknytning til grubekomplekset. Gruberne tolkes som værende gamle lertagningshuller, da undergrunden omkring dem er meget leret. Fra lertagningshullerne har man opgravet ler, som var en vigtig ressource, blandt andet som råmateriale til keramik. Både gryder til madlavning og beholdere til opbevaring var keramiske. Derudover har man også brugt ler til husenes vægge. Efter lertagningshullerne er blevet sløjfet, har man brugt de store huller som affaldshuller til bl.a. gammelt og ødelagt keramik. Den keramik der blev fundet i affaldsgruberne kan dateres til yngre bronzealder/ældre jernalder, ud fra hvordan det er udsmykket

Figur 5: Faktaboks om gruber

Ældre jernalder

I Danmark kalder vi perioden fra 500 f. Kr. – 400 e. Kr. for ældre jernalder. Ældre jernalder inddeles i tre underperioder førromersk jernalder, som også kaldes keltisk jernalder (500 – 1 f. Kr.), ældre romersk jernalder (0-200 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (200-400 e. Kr.).

Omkring 500 f. Kr. begyndte man at udvinde jern af lokale forekomster af myrmalm. Man var derfor ikke længere afhængig af bronze, som kom til Danmark fra Central- og Sydeuropa i bronzealderen (perioden før jernalderen). Ud over fordelene ved at man nu selv kunne udvinde og producere metalgenstande, så har jern også en anden fordel frem for bronze: Det er meget stærkere og derfor mere velegnet til våben og redskaber. Jernalderens bønder var altså godt rustet til at forsvare sig selv og de gårde og indhegnede landsbyer som lå spredt ud over Danmark i oldtiden.

Figur 6: Faktaboks om ældre jernalder

Lidt syd for de mange gruber, blev der fundet en ovn der har formentlig har været brugt til jernudvinding. I begyndelsen af jernalderen (ca. 500 f.Kr.) begynder man at udvinde jern af myremalm, som man kan skaffe lokalt fra moser (fig.6).

Ovnen består af to nedgravninger, hvori der er store mængder keramik og jernslagge (fig.7). Jernslaggen er affaldsproduktet der udskilles ved jernudvindingen. Til jernudvindingen har man brugt myremalm. Myremalmen der er brugt til produktionen her, kan evt. være hentet oppe i Store Vildmose, nordøst for arealet. Efter at ovnen er kommet ud af brug, er den endt som affaldsgrube med store mængder keramik. Ovnen er så nedbrudt, at det ikke er muligt at udskille typen, eller datere nærmere end til jernalder.

Figur 7: Slagge fra jernudvindingsovnen

Sammenfatning og perspektivering

Bopladsområdet, samt aktivitetsområdet bidrager til det samlede billede af bebyggelsesudviklingen i området omkring Åbybro, som endnu ikke er velkendt. Dertil vil de indsamlede informationer bl.a. kunne indgå i overregionale bebyggelsesstudier. I Slots- og kulturstyrelsens arkæologiske strategier for bronzealder og ældre jernalder fremhæves netop et fokus på helheder og sammenhænge, og systematisk indsamling af data til brug i større analyser, big data, som forudsætning for at forstå samfundsudviklingen i bronze- og jernalder.

Hvis du vil vide mere

Jensen, J. 2002: Danmarks Oldtid, bind 3. Ældre jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr. *Gyldendal*.

Udgravningsdata

Åby Præstegård

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 7040
- Fund & Fortidsminder: 120615-42, 47, 48
- Kulturstyrelsen jnr. 18/07901
- Bygherre: Niras
- Undersøgt areal: 2200 m²
- Deltagere i udgravningen:
  - Museumsinspektør Karen Povlsen
  - Arkæolog Per Øllgaard, Nikoline F.M. Larsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

